

УДК 368.5

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V27\(2021\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V27(2021)-06)

Дранус В. В., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0001-5617-6740

e-mail: drval8@ukr.net

Дранус Л. С., кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0002-6427-1315

e-mail: lyuba_melnichuk@ukr.net

Прокопишин О. С., кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування, Львівський національний аграрний університет, м. Львів, Україна

ORCID: 0000-0002-7027-3499

e-mail: os378@ukr.net

Аналіз іноземного досвіду ризик-менеджменту при страхуванні у сільськогосподарському виробництві

Анотація. У статті розглянуто теоретико-методичні засади покращення якості страхування сільськогосподарських виробників. Проаналізовано сучасний стан розвитку системи аграрного страхування та показники здійснення страхування за наявності державної підтримки сільськогосподарських виробників. Досліджено розмір бюджетних коштів, які було заплановано та фактично виділено для сплати страхових субсидій по страхуванню у сільськогосподарському виробництві. Доведено неефективність адміністративного примусу сільськогосподарських виробників щодо обов'язковості страхування, адже сільськогосподарськими виробниками даний захід було сприйнято не як необхідний інструмент страхового захисту, а як додатковий фінансовий тягар на них. Проведений аналіз моделей страхування ризиків та ризик-менеджменту в сільськогосподарському виробництві різних країн, що дає можливість отримати комплексне уявлення про потенційні проблеми моделей, що існують та уникнути повторення недоліків.

Ключові слова: страхування; державна підтримка; сільськогосподарське виробництво; страхові продукти; ризики; економічний розвиток.

Dranus Valentyn, Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

Dranus Liubov, Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Department of Management, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

Prokopyshyn Oksana, Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation, Lviv National Agrarian University, Lviv, Ukraine

Foreign Experience Analysis of Risk Management in Insurance of Agricultural Production

Abstract. Introduction. The question of the expediency of regulating insurance relations in a transition economy can arise only if the world experience is ignored. Another thing is that the forms and methods, the degree of distribution, the details of such regulation differ depending on the characteristics of the country, the degree of its economic development, national traditions, integration into the world community and other characteristics.

To improve the quality of insurance for agricultural producers, it is necessary to form a systematic approach to its development. Agricultural production is a sector of the economy with the highest risk of losses from production and economic activities, because the final result of agricultural production depends not only on compliance with production technology, but also depends on the impact of risks not related to the production process.

Purpose. To study the vision of domestic scientists and foreign experience of effective organization in insurance of agricultural producers, which will formulate proposals for improving the quality in insurance of agricultural producers in Ukraine. Prove the feasibility of state participation as one of the main participants in agricultural insurance.

Conclusions. To improve the quality of insurance for agricultural producers, it is necessary to form a systematic approach to its development. The systems approach should take into account the interaction between the participants in the insurance process of this area: the state, insurers and agricultural producers. The leading place in the system, based on capabilities and interests, should be occupied by the state, which through the implementation of state policy to support agricultural insurance, should ensure the interconnection of interests of the system and unite their efforts to achieve the system. The current state of development in the agricultural insurance system dictates the need to form a systematic approach to its development, which provides for the definition and legislative design forms of interaction between the three main participants in agricultural insurance

¹Стаття надійшла до редакції: 03.05.2021

Received: 03 May 2021

- agricultural producers, insurance companies and the state. Therefore, the development of agricultural insurance is impossible without significant state support. Important areas are also - the perfection of information, voluntary participation in insurance, the development of insurance against certain risks. Thus, the main task, in our opinion, is the interest in this type of insurers' insurance, policyholders and the state.

Keywords: insurance; state support; agricultural production; insurance products; risks; economic development.

JEL Classification: M21; G22

Постановка проблеми. Питання про доцільність регулювання страхових відносин в умовах перехідної економіки може виникнути тільки за умови ігнорування світового досвіду. Інша справа, що форми та методи, ступінь розповсюдження, деталізація такого регулювання відрізняються в залежності від особливостей країни, ступеня її економічного розвитку, національних традицій, інтеграції у світову спільноту та інших характеристик.

Для покращення якості страхування сільськогосподарських виробників необхідно сформулювати системний підхід до його розвитку. Сільськогосподарське виробництво належить до сектору економіки з максимальним ризиком отримання збитків від виробничо-господарської діяльності, тому що кінцевий результат виробництва сільськогосподарської продукції залежить не лише від дотримання технології виробництва, а й знаходиться в залежності від впливу ризиків, які не пов'язані з процесом виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та іноземні дослідники, серед яких: А. Беккерман, М. Дем'яненко, В. Дранус, Л. Кричевська, М. Луговий, М. Оліве, Н. Павелко, О. Філонюк, Р. Шинкаренко та інші, висвітлюють у своїх працях власне бачення основних положень сфери аграрного виробництва та державної політики, визначення та коригування напрямів, відповідно до стану галузі. Розвиток страхування як складової ринку фінансових послуг неможливий без державного регулювання та підтримки, і особливо це стосується аграрного сектору економіки.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є розгляд бачення вітчизняних вчених та іноземного досвіду ефективної організації страхування сільськогосподарських виробників, що дозволить сформулювати пропозиції для покращення якості страхування сільськогосподарських виробників в Україні, доведення доцільності участі держави як одного з головних учасників аграрного страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функція держави, що регулює галузь страхування, може виявлятися у різних формах: прийняття законодавчих актів, що його регламентують; встановлення видів обов'язкового страхування; проведення податкової політики; встановлення пільг страховим організаціям для стимулювання їх діяльності; створення особливого правового механізму, який забезпечує нагляд за функціонуванням страхових організацій тощо.

Система українського страхування у сільськогосподарському виробництві передбачала

запровадження субсидованого агрострахування. Відповідно до нього держава мала не просто контролювати ситуацію на ринку агрострахування, за потреби регулювати її, але й ставати на рівні зі страховиками та сільгоспвиробниками його активним гравцем.

Державна підтримка мала б здешевлювати типові страхові продукти, а отже, робити їх доступнішими для аграріїв. Водночас включався б механізм партнерства, за якого кожен з його учасників виконував свою, властиву лише йому, функцію і при цьому всі почувалися б комфортно та отримували взаємну вигоду. Страховики збільшували б обсяги агрострахування і від того мали б зиск, аграрії в умовах можливого настання високого виробничо-господарського ризику убезпечували б свій бізнес від природних катаклізмів та інших ризиків, а держава б гарантувала своєму населенню продовольчу безпеку.

Як визначає М. Дем'яненко, основною проблемою страхування ризиків у сільськогосподарському виробництві на даному етапі його становлення є відсутність концептуального бачення розвитку цього сегмента аграрного ринку. Паралельно з розробкою концепції повинно здійснюватися: удосконалення нормативно-правових актів щодо страхування, які б забезпечували насамперед прозорість субсидування страхових премій та реальне відшкодування завданих ризиковими подіями, що відбулися, збитків [1].

Те, що системний ризик є джерелом неспроможності ринку, а приватні страхувальники не мають можливості поглинути катастрофічні ризики, уряд повинен взяти на себе роль перестраховальника в останній інстанції. Передбачається, що держава має більші фінансові можливості, ніж приватні страховики, а також більше можливостей, щоб забезпечити капітал, необхідний для фінансування таких системних ризиків. Втручання уряду може підвищити загальний добробут суспільства шляхом сприяння покупки деяких страхових продуктів, що враховують можливість настання катастрофічних ризиків у сільськогосподарському виробництві, стверджує А. Беккерман [2, с. 31].

На думку М. Оліве, регуляторні недосконалості ринку страхування в сільському господарстві впливають на вартість сільськогосподарського страхування. Краще розуміння впливу цих недосконалостей на ціноутворення, вартість страхових тарифів та субсидування сільськогосподарських страхових продуктів допоможе розробити відповідні програми державної підтримки, які спрямовані на зниження вартості страхування [3, с. 45].

Кроком, який сприяв би розв'язанню проблем стабільності економічного стану сільськогосподарських виробників та упорядкування відносин в аграрному страхуванні, було прийняття у 2004 р. Закону України «Про підтримку сільського господарства України» [4], який передбачав повернення аграрним підприємствам 50 % сплачених страхових платежів.

Державна підтримка страхування у сільськогосподарському виробництві здійснювалася з 2005 по 2008 рр., але не призвела до прогнозованих позитивних результатів через адміністративний примус сільськогосподарських виробників до обов'язковості страхування. Обов'язковість страхування сільськогосподарськими виробниками було прийнято не як необхідний інструмент страхового захисту, а як додатковий фінансовий тягар на них.

Фактичне субсидування з державного бюджету протягом дії державної підтримки збільшувалося, але цих коштів недостатньо для того, щоб забезпечити підтримку стабільності фінансового стану сільськогосподарських виробників й активізувати розвиток сільськогосподарського страхування. Варто зазначити, що глобальна фінансова криза 2008 р., яка відчутно вплинула і на економіку України, змусила уряд відмовитися від державної підтримки страхування сільськогосподарських виробників.

Це свідчить про те, що страхування у сільськогосподарському виробництві на даний час не розвинуте, але має великі потенційні можливості для зростання, оскільки діяльність сільськогосподарських виробників мало охоплена страховими угодами.

Нормативно-правові акти, що стосуються страхування сільськогосподарських виробників є незавершеними, суперечливими, несистематизованими, а деякі нормативні положення розбігаються із загальносвітовою практикою, що несприятливо впливає на темпи розвитку страхування. Недосконалою залишається теоретична платформа регламентації й корегування страхового бізнесу для сільськогосподарських виробників. Страхування виробничо-господарських ризиків сільськогосподарських виробників гарантується передусім державною підтримкою та комерційним сільськогосподарським страхуванням. Але слід зазначити, що останнім часом неодноразово змінювалися підходи щодо сільськогосподарського страхування, так, у 2005-2008 рр. держава виділяла кошти на страхові субсидії сільськогосподарським виробникам. У 2009 р. державне субсидування сільськогосподарських виробників з бюджету призупинилося, а з 2010 р. сільськогосподарське страхування вважається добровільним [7, 8].

Сільськогосподарські виробники почали отримувати страхові субсидії з державного бюджету у 2005 р., коли до видів обов'язкового страхування відносилися страхування врожаю сільськогоспо-

дарських культур і багаторічних насаджень та страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою. Тоді державою було заплановано кошти на часткове відшкодування страхових платежів. Найбільшу суму коштів 73 млн грн було спрямовано на відшкодування страхових платежів у 2008 р., тому в цьому році страхуванням було охоплено 8% посівних площ сільськогосподарських культур [9].

Проаналізуємо деякі показники здійснення страхування за наявності державної підтримки сільськогосподарських виробників. Так, розмір зібраних страхових внесків по субсидованому сільськогосподарському страхуванню у 2008 р. склав 155 млн грн, а вже у 2009 р. при скасуванні страхового субсидування державою страховики зібрали по сільськогосподарському страхуванню майже 42 млн грн страхових внесків, що у 4 рази нижче, ніж у попередньому 2008 році.

Але надалі надання страхових субсидій з державного бюджету припинилося і було сформовано новий механізм страхового захисту сільськогосподарських виробників. Започатковані у 2005 р. страхові субсидії в сільському господарстві стимулювали підвищення чисельності договорів сільськогосподарського страхування. Завдяки цьому сільськогосподарські виробники, які мали дефіцит ліквідної застави й відсутність гарної кредитної історії, могли залучити банківські кредити.

Аналіз основних показників сільськогосподарського страхування протягом 2005-2020 рр. свідчить про те, що сільськогосподарське страхування немає попиту, а практика його здійснення в обов'язковій формі не виправдала себе. Об'єктами страхування виступали майбутній урожай сільськогосподарських культур, худоба, птиця, нерухомість, запаси, транспортні засоби тощо. У переважній більшості сільськогосподарські виробники страхуються від таких виробничо-господарських ризиків, як пожежа, град, злива, вимерзання, посуха, буря.

У 2009-2020 рр., держава не виділяла бюджетних коштів на страхове субсидування сільськогосподарських виробників. Це призвело до зменшення застрахованих посівних площ та розмірів страхових внесків. Варто зауважити, що частка застрахованих посівних площ була незначною у 2005-2020 рр. і знаходилась в межах 3-5 відсотків. Для порівняння: у Канаді частка застрахованих посівних площ складає майже 60%, в США – 70%, в Іспанії – 80 відсотків [9].

Порівняння основних моделей державно-приватного партнерства в агрострахуванні дає більш детальне уявлення про важливість впровадження комплексних підходів до управління ризиками в сільськогосподарському виробництві. Та чи інша система агрострахування в національних масштабах є ефективною і працездатною в кожній конкретно взятій країні лише при наявності в ній ролі держави. Урядами різних країн було зроблено висновок про те, що

субсидування страхової премії є найкращим інструментом підтримки доходів сільгоспвиробника й економічної стабільності в сільському господарстві. Разом з тим, прямі виплати держави в разі настання катастрофічних подій, підтверджують свою неефективність в довгостроковій перспективі [10, с. 156].

Одноразові виплати держави для надання прямої компенсації не мають системного характеру, оскільки знаходяться під впливом безлічі економічних чинників. У кожній описаній моделі приватно-державного партнерства були виділені їх переваги та недоліки, які дозволяють більш прозоро оцінити потенціал розвитку системи агрострахування в тій чи іншій країні. Незаперечно і необхідність налагодження більш тісної співпраці між учасниками приватного і державного секторів [11, с. 19].

На нашу думку, є незаперечною необхідність налагодження більш тісної співпраці між учасниками приватного і державного секторів. Проведений нами аналіз моделей страхування ризиків у сільськогосподарському виробництві різних країн, дає можливість отримати більш комплексне уявлення про потенційні проблеми в наявних моделях, що дозволить уникнути повторення недоліків, що існують. Формування правильної структури взаємин між усіма суб'єктами ринку агрострахування на початковому етапі, а також звернення до безпосередніх потреб сільськогосподарських виробників, є запорукою ефективності довгострокової програми управління ризиками в сільськогосподарському виробництві.

Попри певні позитивні зрушення у сфері страхування виробничо-господарських ризиків у сільськогосподарському виробництві, більшість представників аграрного сектору України недооцінюють можливості страхування та його вплив на розвиток сільськогосподарського виробництва в країні.

На наш погляд, стимулювання страхування виробничо-господарських ризиків у сільськогосподарському виробництві слід проводити в комплексі з іншими економічними заходами регулювання, оскільки без вдосконалення механізмів державного впливу на кон'юнктуру ринку сільськогосподарського страхування не буде забезпечена необхідна прибутковість у сільському господарстві, а, отже, і можливість страхування. Таким чином, необхідно розв'язувати питання страхування виробничо-господарських ризиків у сільськогосподарському виробництві комплексно, а не лише шляхом самих сільськогосподарських виробників.

Державна підтримка страхування виробничо-господарських ризиків у сільськогосподарському виробництві, яка надається шляхом субсидування страхових премій і гарантій перестраховування, є ефективнішою формою підтримки доходів сільськогосподарських виробників, ніж пряма допомога держави в разі настання катастрофічних збитків. Участь в системі страхування виробничо-господарських ризиків у сільськогосподарському виробництві повинно бути вигідно для всіх суб'єктів на ринку сільськогосподарського страхування. Не повинно виникати ситуацій, коли оптимальним варіантом є відмова від страхування в надії на отримання від держави безоплатних субсидій у разі неврожаю.

Страхувальник повинен мати свободу вибору страхового продукту, який найкраще задовольнятиме його. Щоб знизити вартість страхування, сільськогосподарський мусить мати можливість виключати з покриття неактуальні для його регіону і його виробничо-господарської діяльності ризики. Крім того, сільськогосподарський виробник зобов'язаний мати можливість самостійно вибирати рівень покриття.

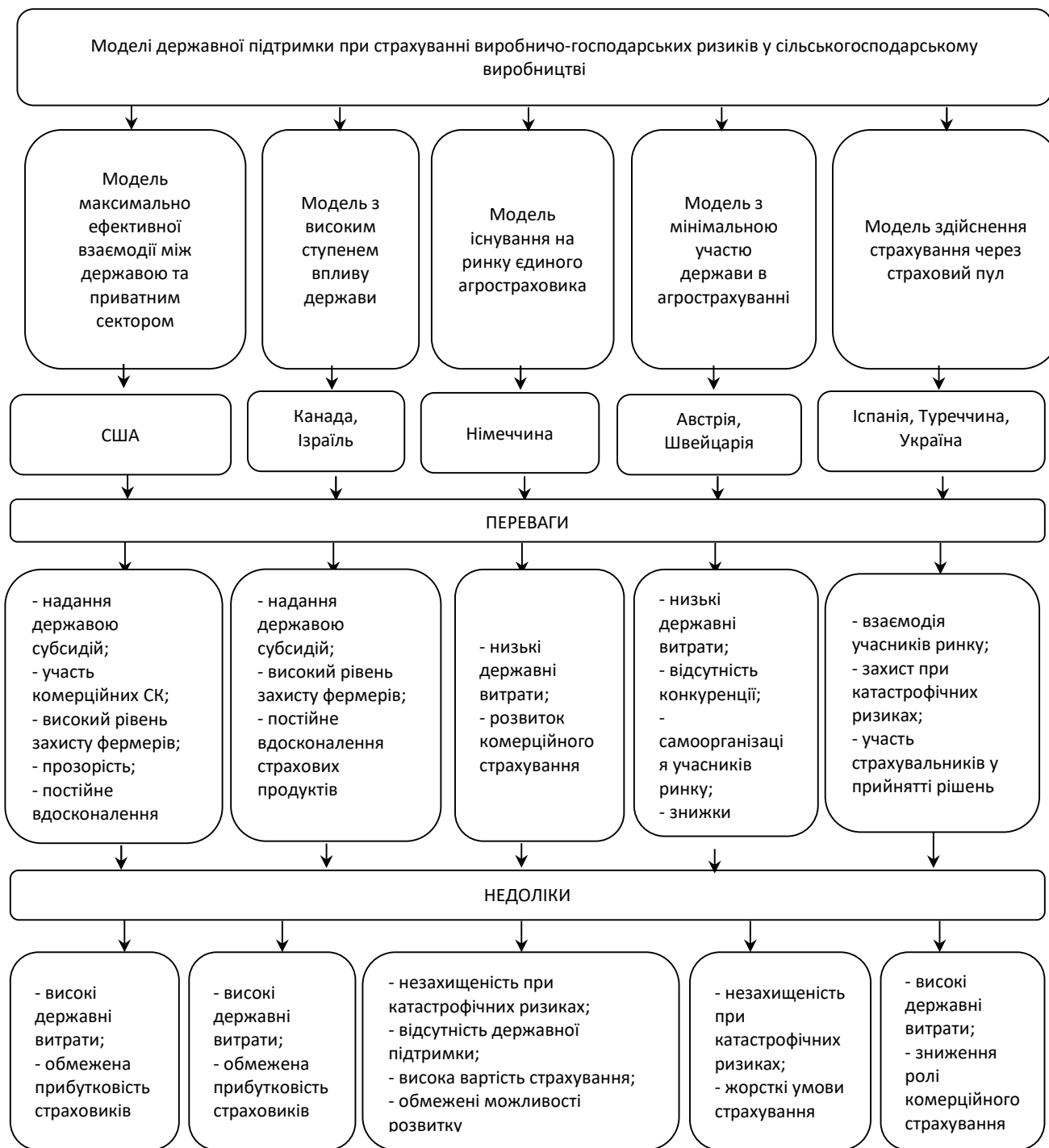

Рисунок 1 – Порівняльні характеристики моделей державної підтримки при страхуванні виробничо-господарських ризиків у сільському господарстві

Джерело: систематизовано на основі [12-15]

Висновки. Для покращення якості страхування сільськогосподарських виробників необхідно сформулювати системний підхід до його розвитку. Системний підхід повинен врахувати взаємодію між учасниками процесу страхування в даній галузі: державою, страховиками та сільськогосподарськими виробниками. Провідне місце в системі, виходячи з можливостей та зацікавленості, повинна займати

державна, яка шляхом реалізації державної політики підтримки аграрного страхування має забезпечити взаємозв'язок інтересів суб'єктів системи та об'єднання їх намагань з метою досягнення мети розвитку системи. Сучасний стан розвитку системи аграрного страхування диктує потребу у формуванні системного підходу до його розбудови, який передбачає визначення та законодавче оформлення

форм взаємодії трьох головних учасників аграрного страхування: сільськогосподарських виробників, страхових компаній та держави. Тому розвиток агрострахування неможливий без суттєвої державної підтримки. Важливими напрямками також є – досконалість інформації, добровільність участі у страхуванні, розвиток страхування від окремих ризиків. Отже, головним завданням на нашу думку, є зацікавленість у даному виді страхування страховиків, страхувальників та держави.

Література:

1. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку. Доповідь на дев'ятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. *Бухгалтерський портал облік і фінанси АПК*. 2007. URL : <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/470/35/>
2. Bekkerman A., Goodwin B. K. and Piggott N. E. Spatio-temporal Risk and Severity Analysis of Soybean Rust in the United States. *Journal of Agricultural and Resource Economics*. 2008. №33 (3). P. 311.
3. Mahul O., Stutley Ch. J. Government Support to Agricultural Insurance. Challenges and Options for Developing Countries. The International Bank for Reconstruction and Development : The World Bank, 1818 H Street NW, Washington DC 20433. 2010. 222 p. URL: www.worldbank.org (дата звернення: 12.03.2021 р.).
4. Про підтримку сільського господарства України : Закон України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> (дата звернення: 05.03.2021 р.).
5. Луговий М. Реформа агрострахування. URL: <http://ukrgromada.org/index.php?view=article&catid=5:2012-06-07-07-32-00&id=872:2015-08-06-11-50-12&format=pdf> (дата звернення: 07.02.2021 р.).
6. Філонюк О. Ф. Кроки становлення страхового ринку України або 10 років життя єдиної страхової сім'ї. URL : <http://forinsurer.com/public/03/01/16/235> (дата звернення: 15.02.2021 р.).
7. Аграрне страхування України. URL : <http://agroins.com.ua> (дата звернення: 17.03.2021 р.).
8. Agroinsurance: портал про страхування сільськогосподарських ризиків. URL: <http://www.agroinsurance.com/ru/> (дата звернення: 05.03.2021 р.).
9. Агрострахование в Украине : Анализ работы в 2015 г. и перспективы развития на 2016 г. URL : www.agroinsurance.com/ru/agribusiness_insurance/?pid=24596 (дата звернення: 05.03.2021 р.)
10. Дранус В. В., Мельничук Л. С. Страхування виробничо-господарських ризиків у сільськогосподарському виробництві України із врахуванням зарубіжного досвіду. *Аграрна наука та освіта Поділля* : збірник наукових праць міжнар. наук.-практ. конф. Ч. 2. (14-16 березня 2017 р., м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль : Крок. 2017. 405 с.
11. Дранус В. В. Перспективи розвитку страхування ризиків сільськогосподарського виробництва в Україні на основі аналізу зарубіжного досвіду. *Наукові праці : Науково-методичний журнал*. Вип. 231. т. 243. Економіка. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. С.18-23.
12. Agricultural insurance and agricultural productivity : Granger causality test : An application in the United States. *International Journal of Current Research*. 2015. 7 (9), p. 20367-20372.
13. Кричевская Л. Международный опыт частно-государственного партнерства и государственной поддержки в агростраховании. URL: <http://agroinsurance.com/ru/29980/> (дата звернення: 17.03.2021 р.)
14. Павелко Н. Международный опыт осуществления государственной политики в сфере страхования сельскохозяйственной продукции : перспективы для Украины. *Держава та регіони*. Серія : Державне управління. 2012. № 4. С. 199–205.
15. Шинкаренко Р. Международная практика субсидирования агрострахования. URL: <http://www.agroinsurance.com/ru/analytics/?pid=10597> (дата звернення: 05.03.2021 р.).

References:

1. Dem'ianenko, M. I. (2007). Financial problems of formation and development of the agrarian market. *Dopovid na dev'iatykh richnykh zborakh Vseukrainskoho konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarynykiv. Bukhhalterskyi portal oblik i finansy APK*. Retrieved from : <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/470/35/> [in Ukrainian].
2. Bekkerman, A., Goodwin, B. K. & Piggott, N. E. (2008). Spatio-temporal Risk and Severity Analysis of Soybean Rust in the United States. *Journal of Agricultural and Resource Economics*, 33 (3), 311[in English].
3. Mahul, O. & Stutley Ch. J. (2010). Government Support to Agricultural Insurance. Challenges and Options for Developing Countries. The International Bank for Reconstruction and Development. *The World Bank*, 1818 H Street NW, Washington DC 20433. Retrieved from : www.worldbank.org, 222 p. [in English].
4. On support of agriculture of Ukraine : Zakon Ukrainy. Retrieved from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> [in Ukrainian].
5. Lugoviy, M. Agricultural insurance reform. Retrieved from : <http://ukrgromada.org/index.php?view=article> [in Ukrainian].
6. Filoniuk, O. F. Steps of formation of the insurance market of Ukraine or 10 years of life of a single insurance family. Retrieved from : <http://forinsurer.com/public/03/01/16/235> [in Ukrainian].
7. Agrarian insurance of Ukraine. Retrieved from : <http://agroins.com.ua> [in Ukrainian].
8. Agroinsurance : a portal about agricultural risk insurance. Retrieved from : <http://www.agroinsurance.com/ru/> [in Russ].
9. Agricultural insurance in Ukraine : Analysis of work in 2015 and prospects for development in 2016. Retrieved from : www.agroinsurance.com/ru/agribusiness_insurance/?pid=24596 [in Ukrainian].
10. Dranus, V. V. & Melnychuk, L.S. (2017). Insurance of production and economic risks in agricultural production of Ukraine taking into account foreign experience. *Ahrarna nauka ta osvita Podillia: zbirnyk naukovykh prats mizhnar. nauk.-prakt. Konf.* 2, 2017, 405 [in Ukrainian].
11. Dranus, V. V. (2014). Prospects for the development of insurance of agricultural production risks in Ukraine based on the analysis of foreign experience. *Naukovi pratsi : Naukovo-metodychnyi zhurnal*, 231 (243). *Ekonomika*. Mykolaiv : Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, 2014, 18-23 [in Ukrainian].
12. Agricultural insurance and agricultural productivity : Granger causality test : An application in the United States (2015). *International Journal of Current Research*, 2015, 7 (9), p. 20367-20372.

13. Krichevskaya, L. International experience of public-private partnership and state support in agricultural insurance. Retrieved from : <http://agroinsurance.com/ru/29980/> [in Russ].
  14. Pavelko, N. (2012). International experience in implementing state policy in the field of agricultural insurance : prospects for Ukraine. *Derzhava ta regioni. Seriya : Derzhavne upravlinnya*, 2012, 4, 199–205 [in Ukrainian].
  15. Shinkarenko, R. International practice of agricultural insurance subsidies. Retrieved from : <http://www.agroinsurance.com/ru/analytics/?pid=10597> [in Ukrainian].
-

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License